

Τα μαγικά βότανα της Μамής: η βιογραφία τους και η ιατρική απομυθοποίησή τους

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Ανακοίνωση στο 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο "Περιβάλλον και Υγεία", Αθήνα, 17-19/5/2001).

Συνέχεια από το 4ο τεύχος του 2001.

Η σημασία της υποβολιμότητας της μамής επί της ιδιοσυγκρασίας της επιτόκου

Η παλιά μамή ανέκαθεν ασκούσε σημαντική επιρροή στις έγκυες, στις επιτόκους και στις λεχώνες, δημιουργώντας ένα μαγικό γονιμικό περιβάλλον. Με τη μυθοπλαστική της ικανότητα, επινοητικότητα και δημιουργικότητα, κατόρθωνε και τις έπειθε, ότι σε πολλά φαρμακευτικά βότανα, που μόνο αυτή γνώριζε, είχε ανακαλύψει ναρκωτικές και βαλσαμικές ιδιότητες. Με τα βότανα αυτά θεράπευε τις στειρές.

Με τα διάφορα «παιδοβότανα» και «αρσενικοβότανα» γνώριζε να επιλέγει το φύλο του εμβρύου, να καθιστά ικανούς τους «αμποδεμένους» γαμπρούς και να θεραπεύει με τα διάφορα «αμποδεμόχορτα» την ψυχρότητα της νύφης την πρώτη νύχτα του γάμου. Αυτή βοηθούσε με τα βότανά της τις νέες στην εμμηναρχή, θεραπεύοντας τις αμμηνόρροιες και δυσμηνόρροιες, καθώς και τις παθήσεις των μαστών της θηλάζουσας μητέρας. Τέλος, αυτή και μόνη μπορούσε να αντιμετωπίσει επιτυχώς τα προβλήματα της εμμηνόπαυσης και της κλιμακτηρίου.

Το μεγάλο της πρόβλημα ήταν οι δυστοκίες. Εδώ, επειδή το αποτέλεσμα του κάθε τοκετού ήταν αβέβαιο για την ασφαλή έκβαση της γέννας, η γρια-Μπάμπω φρό-

ντιζε να επιστρατεύει όλες τις φυσικές και υπερφυσικές θείες δυνάμεις. Σε μια δυστοκία η μαία ακροβατούσε μεταξύ ζωής και θανάτου χωρίς τη θεία βοήθεια, αφού είχε να βοηθήσει δύο ψυχές, τη μάνα και το παιδί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις επικαλείτο πάντοτε τη θεία παρέμβαση, για να είναι αποτελεσματική στην τέχνη της. Όπως έλεγε, πίσω της έστεκε η Παναγία με το Χριστό και τους προστάτες Αγίους.

Τα μαγικά βότανα που έδινε σε κάθε επίτοκο, ασφαλώς και δεν περίμενε να δράσουν μόνο με τις φυσικές τους δυνάμεις, αλλά και με τη θέληση του υπερβατικού, του θείου, του αιώνιου, του υψηλού, της θεικής πίστης, που διατηρούσε και συντηρούσε μέσα στην ψυχή της από γενιά σε γενιά, διασώζοντας έτσι την αιωνόβια Ελληνική Λαϊκή Παράδοση.

Τα χρόνια εκείνα, η μαμή έφερνε και συνέδεε την εμπειρία της και τη λαϊκή σοφία του παρελθόντος με την αγάπη του παρόντος, στη φιλάνθρωπη προσπάθεια να βοηθήσει ψυχοσωματικά την ετοιμόγεννη. Με τις τελετουργίες της, που πάντα χρησιμοποιούσε στον τοκετό, τις επωδές, τα ξόρκια και τις επικλήσεις στα θεία, επιζητούσε να ενισχύσει τη θεραπευτική δράση των φαρμακευτικών φυτών με την απομάκρυνση πιθανών επιπλοκών, για να έχει αίσιο πέρας η γέννα.

Όταν καλούσαν την κυρα-Μπάμπω στο

σπίτι της ετοιμόγεννης, συνήθως τις πρώτες πρωινές ώρες, τότε που άρχιζαν τα “πρώτα πόνια της γέννας”, μόλις έφθανε, με “αψύ” (ορμητικό) τρόπο έλυne τον κότσο των μαλλιών ή τις πλεξίδες της εγκύου, ξεκούμπωνε όλα τα κουμπώματα και θηλυκώματα στα ρούχα που φορούσε, έλυne όλους τους κόμπους των παραστεκάμενων, άνοιγε όλα τα συρτάρια, τα ντουλάπια, τις κασέλες και άρχιζε να ρίχνει έγχυμα από μαγικά βότανα (αρωματικά) στο λαιμό, στο στήθος, στην κοιλιά και στους μηρούς της επιτόκου.

Μετά έλεγε ψιθυριστά τρία “Πατερημά” ραντίζοντας με αγιασμόνερο το κεφάλι και το πρόσωπο της ετοιμόγεννης, για να ανοίξει γρήγορα η μήτρα και να χυθεί το παιδί “σαν το νερό”. Κατόπιν άναβε ένα καντήλι, έβαζε πλάι τα εικονισματάκια της Παναγίας και του Αγίου Ελευθερίου, που πάντα έφερνε μαζί της και άρχιζε τις επικλήσεις, πρώτα προς την Παναγία. Γιατί η Θεομήτωρ αποτελούσε πάντοτε το καταφύγιο της κάθε επιτόκου, ενώ ταυτόχρονα έδινε θάρρος στη μαμή σε τυχόν δυσκολίες του τοκετού. Γι’ αυτό η μαμή πάντα την αποκαλούσε “Μεγαλόχαρη”.

Στις επικλήσεις προς την Παναγία έλεγε πολλά “αγιωτικά” λόγια, που είχε αποστηθίσει από την Εκκλησιαστική Υμνολογία, όπως π.χ.: «Θεοτόκε, συ που είσαι η άμπελος η αληθινή, η βλαστάσασα τον καρπόν της ζωής, βοήθησε την (τάδε)», ή «Παναγία μου, συ που είσαι το ρόδο το αμάραντο και το ηδύπνοο κρίνο, τρέχα και βοήθηθα τήν (τάδε)», ή «Παντάνασσά μου, συ που είσαι το εύοσμο μήλο, η άφλεκτος βάτος, έλα κοντά στην (τάδε)».

Μετά συνέχιζε επικαλούμενη τους φτωχούς προστάτες Αγίους. Εδώ, η γλώσσα που μεταχειριζόταν η μαμή ήταν απλή λαϊκή, αφού και οι φτωχοί Άγιοι ήταν μια σειρά χαμηλότερα από την Παρθένο. Έτσι π.χ. έλεγε: «Αϊ-Λευτέρη μου (Άγιος Ελευ-

θέριος), Ξελευτέρωσέ τηνε με το καλό», «Αϊ-Στάθη μου (Άγιος Ευστάθιος), στάσου κοντά της», «Άγιο Γρηγοράκη μου, γρηγορογέννησε το παιδί», «Αϊ-Φανούρη μου, φανέρωσε το κεφάλι του παιδιού» (ιδίως σε ανώμαλο τοκετό), ή «Άγιο Παντελεήμονα, πάντων ελεήμονα, ελέησέ τηνε, την ώρα τούτη την καλή κι ευλογημένη» κλπ.

Στα μεσοδιαστήματα των επικλήσεων η μαμή έδινε στην ωδίνουσα αφεψήματα ή δροσιστικά εγχύματα από μαγικά βότανα με συμβολική σημασία, τα οποία πίστευε ότι είχαν ωκυτόκιο δράση. Το πρώτο “πότι” το έδινε με το λάλημα του άσπρου κόκορα, 12 με 2 το πρωί, το δεύτερο μετά το λάλημα του καφέ πετεινού, 2 με 3 το πρωί και το τρίτο ποτήρι, συνήθως με ροδόσταμο ή άλλο αρωματικό έγχυμα, με το λάλημα του μαύρου κόκορα, 4 με 6 το πρωί.

Υποθέτω ότι η εμπειρική μαία της εποχής της Τουρκοκρατίας, είχε μια ενστικτώδη γνώση των κερκάδιων ρυθμών της επιτόκου. Από τη Νευροφυσιολογία και τη Νευροχημεία γνωρίζουμε σήμερα, ότι κατά τις ώρες αυτές (πρωινές) γίνεται εναλλαγή του παρασυμπαθητικού από το συμπαθητικό νευρικό σύστημα με αισθητή πτώση της στάθμης των κορτικοειδών και μεγάλη παραγωγή και αύξηση στην κυκλοφορία των β-ενδορφινών, στιμουλινών, εγκεφαλινών, ντοπαμινών, με αποτέλεσμα την υπεραϊμία των οργάνων της πυέλου, τη χαλάρωση του τραχήλου της μήτρας και την αύξηση του τόνου του μυομητρίου της εγκύμονος μήτρας. Ίσως γι’ αυτό, το πέρας των περισσότερων τοκετών λάμβανε χώρα τις πρωινές ώρες, με το λάλημα του μαύρου πετεινού.

Ακόμη, ας μη λησμονούμε, ότι ενώ οι επιστήμες της Φαρμακευτικής και της Ιατρικής έχουν κάνει τεράστιες προόδους, πολλοί παράγοντες εξακολουθούν να είναι σκοτεινοί και αβέβαιοι, γιατί η επιστήμη δεν γνωρίζει ακόμη τον τρόπο που επε-

νεργούν τα διάφορα δραστικά συστατικά των βοτάνων –μηδέ εξαιρουμένων των χημικών φαρμάκων– επειδή δεν έχει ακόμη δοθεί η δέουσα σημασία στην **ιδιοσυστασία** και στους **βιολογικούς ρυθμούς** της κάθε γυναίκας.

Σήμερα, η Χρονοβιολογία και η Κυβερνητική ασχολούνται με φάρμακα, των οποίων κάνουν χρήση διάφορες ευαίσθητες ιατρικές ειδικότητες, όπως π.χ. η Καρδιολογία, η Μαιευτική και Γυναικολογία, η Ψυχιατρική, η Παιδιατρική κλπ. και προσπαθούν να διαλευκάνουν την ευεργητική ή μη επίδραση των φαρμάκων σε σχέση με τους κικκάρδιους ρυθμούς, δηλαδή το βιολογικό ρολόι του κάθε ατόμου και ιδίως της γυναίκας.

Πιστεύω, ότι η παλιά εμπειρική μαμή με την ενστικτώδη διαίσθηση που διέθετε, πιθανόν να είχε υποψιασθεί το ρόλο των βιορυθμών και γι' αυτό έδινε την αναγκαία προσοχή στην ιδιαιτερότητα και στην ιδιοσυστασία της κάθε επιτόκου αναφορικά και σε σχέση με τα συμπτώματα ή την ένταση των ωδίνων, καθώς και στις ειδικές αντιδράσεις της στα βότανα.

Η παλιά μαμή της υπαίθρου, γνώριζε στον κάθε τοκετό με τί είδους επίτοκο είχε να κάνει και αυτό είχε μεγαλύτερη σημασία πολλές φορές, παρά η ίδια η γέννα και τα συμπτώματά της. Όσο και να φαίνεται παράξενο ή παράδοξο, ένα ήταν βέβαιο για την πρακτική μαμή: ότι γνώριζε με σαφήνεια και ακρίβεια την απάντηση στο τί ήταν ωδίνες του τοκετού, τί ήταν γέννα –με την ευρεία έννοια της μαμικής– και ποιά ήταν η “βολική” έγκυος και ποιά η “άβολη”.

Χωρίς να γνωρίζει Νευροφυσιολογία, η λαϊκή γρια-Μπάμπω γνώριζε υποσυνείδητα τη “βιοχημική ιδιοσυστασία” της κάθε εγκύου και επιτόκου. Για την εμπειρική μαία η κάθε επίτοκος είχε τους δικούς της βιορυθμούς, την ιδιαίτερη κλίση

προς τις ωδίνες, δηλαδή, η κάθε γυναίκα είχε τη δική της “βιοχημική ταυτότητα” και “νευροχημική προσωπικότητα”.

Με τις σύγχρονες έρευνες, πολλά μαγικά βότανα της μαμής δεν έχουν καμιά βιολογική ανταπόκριση στον τοκετό. Όμως, στα χέρια της παλιάς μαμής, που δρούσε στα κεφαλοχώρια της επαρχίας, αυτά βοήθησαν αποτελεσματικά την επίτοκο και τη λεχώνα, γιατί η μαμή από έμφυτη διαίσθηση είχε εισχωρήσει στους βιορυθμούς και στην ιδιοσυστασία της μέλλουσας μητέρας.

Επίσης, με την ευμενή και θετική ψυχοσωματική στάση της δημιουργούσε ποικίλες νευροχημικές αντιδράσεις, που άλλαζαν το μεταβολισμό στο σώμα της επιτόκου και ποίκιλαν αναλόγως. Π.χ. μερικά μαγικά βότανα που τα θεωρούσε ωκυτόκια, σε μερικές έφερναν νάρκη, σε άλλες μελαγχολία, σε κάποιες ευθυμία, ευερεθιστότητα, συγχυτικά φαινόμενα και επιθετικότητα.

Το μαγικογονιμικό περιβάλλον της μαμής και η απομυθοποίηση των μαγικών βοτάνων

Η ψυχολογική σχέση μαμής και επιτόκου βοηθούσε στην ιαματική δράση των βοτάνων, επειδή στην ειδική αυτή σχέση κυρίαρχο ρόλο έπαιζαν δύο σημαντικοί παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας ήταν το γεγονός, ότι η έγκυος ερχόταν σε επαφή μ' ένα πρόσωπο, τη γρια-Μπάμπω, που απολάμβανε κοινωνικής αναγνώρισης. Το ότι η νεαρά μέλλουσα μητέρα παραδεχόταν στην κυρα-μαμή ορισμένες της ικανότητες, π.χ. ότι ήταν “πέτυχη μαμή”, αυτό και μόνο την έκανε να καταφεύγει σ' αυτήν. Αυτό το γεγονός έφερε αυτόματα την κυρα-μαμή σε ειδική θέση στην ψυχή της επιτόκου. Η σχέση, τότε, έπαιρνε το χαρακτήρα της μεγάλης μάνας, “Κυρα-μάννα”

όπως την αποκαλούσαν και “Παιδού”. Κάτω απ’ αυτές τις κοινωνικές συνθήκες και με τη συμπαράσταση της μητέρας της και του συγγενικού της περιβάλλοντος, η επίτοκος είχε την ευκαιρία να αναθέσει πλήρως την ευθύνη του τοκετού της στα χέρια της κυρα-μαμής.

Ο μηχανισμός αυτός ήταν αποδεκτός και παραδεκτός απ’ όλους, μέσα στο μαγικογονιμικό περιβάλλον της κοινωνίας που είχε δημιουργηθεί για τη μαμή. Και φυσικά, ήταν αναμενόμενος για μια αρμονική συνεργασία, που δεν θα οδηγούσε σε σύγκρουση του “εγώ”, αλλά θα ήταν αποτελεσματική, αφού θα είχε ως επακόλουθο την ανακούφιση από το άγχος και το φόβο της μέλλουσας μητέρας για τη γέννα.

Ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας στην όλη διαδικασία και στα τυχόν παρουσιαζόμενα προβλήματα κατά την εγκυμοσύνη, τον τοκετό και τη λοχεία, ήταν ότι η έμπειρη γρια-Μπάμπω, από την έμφυτη στοργή και μεγάλη αγάπη της προς την “*τρυφερογκαστρωμένη*” (πρωτάρα), έδινε στα συμπτώματα της εγκύου, της επίτοκου και της λεχώνας, το νόημα που άρμοζε στη χριστιανική και ηθική της προσωπικότητα. Κάτω απ’ αυτές τις συνθήκες και κατά γενική αποδοχή, τα συμπτώματα της γυναίκας αποκτούσαν σαφές νόημα, τόσο για τη μαμή όσο και για την επίτοκο.

Όλες οι μαγικές τελετουργίες της μαμής ήταν κατ’ εξοχήν συμβολικές και δρούσαν ως μηχανισμοί εκλύσεως συμπεριφοράς προς την επίτοκο, γιατί ήταν ουσιαστικά μαγικογονιμικής προέλευσης.

Η μαμή πίστευε, ότι τα νοσηρά βλαπτικά συμπτώματα της εγκύου ήταν δυνατόν να υποταχθούν και να ελεγχθούν με μαγικά λόγια, ικετήριες προσευχές, δεήσεις και επιπλέον, με μαγικά βότανα. Όταν η γυναίκα κοιλοπονούσε, η μαμή τη διαβεβαίωνε ότι αυτό το συγκεκριμένο

βοτάνι, το “*ονοματισμένο*” στο όνομά της, γρήγορα θα της φέρει σε αίσιο πέρας τη γέννα.

Αυτές οι διαβεβαιώσεις της μαμής επιδρούσαν “άλογα”, δηλαδή χωρίς λογική, μέσα από συγκινησιακές και συχνά ασυνείδητες σχηματικές δυνάμεις, απαραίτητες, όμως, για να κατορθώσει η επίτοκος να υπερβεί τα προβλήματά της με μια υπερβατική εμπειρία. Ο σκοπός των μαγικογονιμικών και μαγικοθησκευτικών ιεροτελεστιών της μαμής, έγκειτο στο διασκεδασμό αλγινών ιδεών και ιδεοληπτικών φόβων. Με τον τρόπο αυτό η πρωτάρα επίτοκος είχε μεγαλύτερη συναισθηματική επένδυση και εμπιστοσύνη στη γρια-Μπάμπω, όταν μάλιστα εκείνη είχε μεγάλη φήμη και δεν αμφισβητείτο από την κοινότητα.

Όμως, όπως γνωρίζουμε σήμερα, τα μαγικά βότανα λόγω των δραστικών φαρμακευτικών δρογών που περιείχαν, είχαν και βιοχημικά αποτελέσματα, τα οποία η παλιά μαμή δεν γνώριζε. Πολλά απ’ αυτά επέφεραν νευροχημικές αλλαγές στα υποφλοιώδη και στα υποθαλαμικά κέντρα του εγκεφάλου. Επομένως, τα μαγικά βότανα δεν επιδρούσαν μόνο ψυχολογικά στα συμπτώματα της εγκύου, αλλά βελτίωναν θετικά τα σωματικά συμπτώματα κυρίως, όπως λ.χ. το άλγος από μεταβολές και αλλαγές στο αυτόνομο νευρικό σύστημα με την παραγωγή νευροχημικών ουσιών και πολυπεπτιδίων ευεξίας, π.χ. ντοπαμίνης, εγκεφαλίνης, στιμουλίνης, β-ενδορφινών.

Η ιαματική δράση των βοτάνων της μαμής σχετιζόταν με τον υποθάλαμο, γιατί βελτίωνε σωματικά και ψυχολογικά, συγκεκριμένα και ειδικά συμπτώματα της γυναίκας κατά τη διάρκεια του τοκετού και της λοχείας της, και μάλιστα, σε ικανό και σεβαστό ποσοστό περιπτώσεων.

Η συμβολή των βοτάνων αποτελούσε

στα παλιά χρόνια παραδεκτή πρακτική της γριάς μαμής, η οποία ήταν πεπεισμένη για την ιαματική τους δύναμη, αφού με τη χρήση αυτών είχε σημαντικά αποτελέσματα στην πρακτική της μαμικής της τέχνης. Παρότι στα χρόνια εκείνα ήταν άγνωστες οι βιοχημικές δραστικές ουσίες τους, η χρήση των φυτών αυτών από τη μαμή ήταν αποτελεσματική, αφού σήμερα επιβεβαιώνεται κατά μεγάλο μέρος με τα σύγχρονα επιτεύγματα της Φαρμακευτικής Χημείας και της Ιατρικής Βιολογίας.

Η ψυχοσωματική προετοιμασία που είχε η έγκυος, όπως και το μαγικογονιμικό περιβάλλον που ζούσε, εδραίωνε στην ψυχή της την άποψη, ότι στην τέχνη της μαμής κανένας άλλος παράγοντας δεν είχε ίσως τόση μεγάλη σημασία, όσο τα βότανα.

Η αφοσίωση της μαμής και η πίστη της επιτόκου

Στα παλιά χρόνια, όταν η επίτοκος και ιδίως η πρωτάρα βρισκόταν σε μεγάλη δυστοκία, για τη λαϊκή μαμή ήταν μια νέα γυναίκα, ένας προσφιλής άνθρωπος, ένα γνωστό και αγαπητό πρόσωπο, που υπέφερε, που κινδύνευε στον τοκετό και που η Μπάμπω το φρόντιζε με ιδιαίτερη αγάπη και στοργή εκείνες τις στιγμές.

Η νεαρή πρωτάρα πίστευε στην αποτελεσματικότητα των μαγικών βοτάνων, που ήταν "ονοματισμένα" και αποκλειστικά γι' αυτήν και τα οποία της έδινε η μαμή να πιεί στα μεσοδιαστήματα των ωδίνων της. Γιατί, η Κυρα-μαμή που την περιποιόταν και την "μάμειε" εκείνες τις κρίσιμες στιγμές και ώρες, ήταν αποκλειστικά δική της. Ήταν μια ιέρεια ταυτισμένη ολόψυχα με το Δημιουργό.

Με βαθιά αγάπη και με τη λαχτάρα ζωγραφισμένη στα μάτια της, ένιωθε την αγωνία της και το χτυποκάρδι της και πίστευε σ' αυτήν και στη μαμική της προ-

σπάθεια, ακόμη και στις προσευχές της, για να τη βοηθήσει στην επιτυχή έκβαση του τοκετού της φέρνοντας στον κόσμο το παιδί της, το νέο λουλούδι, το αγνό άνθος, που θα συνεχίσει τη νέα ζωή.

Στην εποχή της Τουρκοκρατίας, η μαμή της υπαίθρου ήταν μια ευφυής, δραστήρια, φίλεργη και σεβάσμια γυναίκα, μια ηθική προσωπικότητα. Ήταν μια ιέρεια του Έθνους μας με αιώνιες ηθικές αξίες, που δεν πρέπει να ξεχαστούν ή να χαθούν. Από την ιστορική μνήμη της φυλής μας δεν πρέπει να σβήσει το πνεύμα της θυσίας της παλιάς μαμής, η οποία κατόρθωνε χωρίς τα σύγχρονα μέσα και τα πρόσφατα επιτεύγματα της ιατρικής επιστήμης, να φροντίζει την επίτοκο με αυταπάρνηση, αλτρουϊσμό, αλληλεγγύη, ενδιαφέρον, εξυπνάδα και επινοητικότητα, στοργή και αγάπη.

Η παλιά μαμή στήριζε τη μαμική της τέχνη στον τρίποδα του νόμου των τριών: 1) στα βότανα, 2) στο ψυχοθεραπευτικό πνεύμα και 3) στους ήπιους έντεχνους χειρισμούς.

Το πνεύμα της μαμικής τέχνης της παλιάς λαϊκής μαμής, που διατηρεί ως απόσταγμα μνήμες και εμπειρίες χιλιάδων χρόνων, δεν πρέπει να λησμονηθεί ούτε να σβήσει μέσα από την ψυχή μας, για να προβάλει ως πρότυπο και να φωτίζει ως σύμβολο ηθικών αξιών τις νέες επιστήμονες μαιές και τους μαιευτές και γιατί όχι, τους αξιόλογους επιστήμονες συναδέλφους μαιευτήρες-γυναικολόγους την ώρα του τοκετού.

Η παρούσα εργασία πιστεύω ότι συμβάλλει στη βοτανοθεραπευτική και ψυχοπροφυλακτική λαογραφία της Ελληνίδας μαμής. Επιπλέον, εμπλουτίζει τη μαιευτική και γυναικολογική λαογραφία, όπως και την εθνοϊατρική και εθνοφαρμακευτική επιστήμη της πατρίδας μας.

Σας ευχαριστώ